

Poezie pro děti a mládež

VÝVOJOVÉ KONTURY DĚTSKÉ POEZIE OD POČÁTKŮ DO ROKU 1945

- Historické počátky: 15. – 18. stol.
- Vzdělávací a výchovný záměr
- Didaktický a moralizující ráz – uchováno i za NO – poezie pro děti se vyhraňovala jako samostatný intencionální žánr, vytvářela protiklad k výchovně nevhodným kramářským písním
- Básně z poč. 19. století: Vojtěch Nejedlý, J. F. M. Rautenkranc a J. J. Ryba

- Umělecký protiklad ke kramářským písním vytvářely:
- slovesný folklor (říkadla, rozpočítadla, hádanky, škádlivky, popěvky aj.)
- básnická tvorba klasiků (neintencionální četba mládeže), zprostředkovaná školní literární výchovou (A. J. Puchmajer, F. L. Čelakovský, K. H. Mácha, K. J. Erben, K. H. Borovský, později V. Hálek, Jan Neruda...)

- Inspirace v lidovém básnictví (30. a 40. léta 19. století)
- Literárně vytríbenější dětská ohlasová poezie
- K. A. Vinařický, J. F. Šumavský, F. Doucha
- K. A. Vinařický (Tluče bubeníček, Píseň o nedbalém žáku = Ivánku náš)

- Umělecká autorská poezie (80. a 90. léta 19. stol.)
- J. V. Sládek, K. V. Rais, J. Kožíšek
- Priorita estetické funkce, využití lidové slovesnosti, chápavý přístup k dětskému adres., poznání a pochopení ontogenetického vývoje, vlastenectví a národně-výchovné intence (R-U = germanizace)
- Harmonizující a expresivní motivy rodiny, domova, venkova a přírody; hodnotový svět dítěte; přírodní dění a zemědělské práce v jednotlivých ročních obdobích

Josef Václav Sládek (1845 – 1912)

- Sbírkky: *Zlatý máj* (1887), *Zvony a zvonky* (1894), *Skřivánčí písně* (1888)
- *Dětem, Nejmenším, Zlaté slunce, bílý den, Planá růže, vonný květ*

Josef Kožíšek (1861 – 1933)

- *Na výsluní, Ráno, Pohádka lesa, Sedmikrásky*

Karel Václav Rais (1859 – 1926)

- *Cestička k domovu, Zvířátka a lidé*

- Od poč. 20. stol. do konce 1. svět. války procházela česká poezie pro děti permanentní krizí
- V meziválečném období se stagnace ještě prohloubila
- Banální témata a motivy, deformovaný obraz lyrického hrdiny, příležitostné komerční rýmovánky
- Vytracení uměleckosti (pouze reedice J. V. Sládka, J. Kožíška a K. V. Raise)

-
- Kvalitativní proměna české poezie – v polovině 30.let a zvláště za nacistické okupace, díky:
 - Vítězslav Nezval (1900 – 1958)
 - František Halas (1901 – 1949)
 - František Hrubín (1910 – 1971)
 - Vznikly tři různé koncepce a typy novodobého básnictví pro děti, které ovlivnily i poválečné trendy.

Vítězslav Nezval (1900 – 1958)

- *Anička skřítek a Slaměný Hubert* (1936) – próza proložena verši
- Inspirace: logika dítěte předškolního věku, asociativní myšlení a vyjadřování, nonsens, rytmizace, neobvyklé rýmové spoje, syntaktické figury

František Halas (1901 – 1949)

- *Ladění* (určeno dospělým čtenářům, 1942) – oddíl Do usínání (určeno dětem)
- Zaujat originalitou dětského myšlení, představivostí a fantazií
- Těžil ze spontánního metaforického projevu, nekonvenční obraznosti a jazykové kreativity
- F. Halas a V. Nezval: nevylučovali svou dospělost a své pocity

František Hrubín (1910 – 1971)

- Vytvořil pro děti rozsáhlé a ucelené dílo
- Považoval dětské verše za umělecky rovnocennou paralelu své básnické tvorby pro dospělé
- Jeho autorský subjekt se vědomě podřizoval dětskému příjemci – ztotožnění s vnitřním a vnějším světem dětí
- „Básník stojí ve službách toho, komu jsou jeho verše určeny – ve službách dítěte. Z jeho nitra, z jeho světa a jeho jazykem tvoří.“

František Hrubín

- *Říkejte si se mnou* (1943) – harmonizující motivy bezpečného a láskyplného domova, půvabné a přátelské přírody, hravého a prožitkového venkovského dětství
- *Létal jsem s anděly* (1941) – verše pohádkové prózy Josefa Trojana - vzpomínky na vlastní dětský věk

- Čeští lyrici vydávající za války poezii pro děti:
- Jarmila Urbánková (1911 – 2000) – *Vonička*
- Josef Hiršal (1920 – 2003) – *Do práce nám slunce svítí*
- Václav Renč (1911 – 1973) – *Perníková chaloupka*
(napsána r. 1944, ale vydána až v r. 1990)

POEZIE PRO DĚTI V PRVNÍM POVÁLEČNÉM TŘÍLETÍ

- Dětská poezie vstoupila se poválečného období s vysokým uměleckým kreditem, získaným již za protektorátu, a to především zásluhou novátorských debutů významných básnických osobností: F. Halas (*Do usínání*) a F. Hrubín (*Říkejte si se mnou*)
- František Hrubín – působil v redakci časopisu *Malý čtenář* (1940 – 1941)

František Hrubín

- Tvorba pro dospělé:
- *Chléb s ocelí* (1945)
- *Jobova noc* (1945)
- *Nesmírný krásný život* (1947)
- *Hirošima* (1948)

František Hrubín

- Tvorba pro předškoláky a začínající čtenáře:
- *Chvíli doma, chvíli venku* (1946)
- *Vítek hádá dobře* (1946)
- *Měsíce* (1946)
- *Dobrý den, sluníčko* (1947)
- *Říkejte si abecedu* (1947, verše z let 1943 – 1946)
- *Modré nebe* (1948)
- *Reedice Říkejte si se mnou* (1946 a 1948)

Chvíli doma, chvíli venku

- Podtitul: Říkadla pro městské děti
- Do knihy vstupuje zcela nové téma s motivy moderní hračky, vysokého domu, výtahu, rozhledny, tramvaje, parníku a autobusu.
- Celkový obraz velkoměstského dětství je tu ale abstraktnější, povrchnější, ještě málo zažitý.

říkadlové leporelo Měsíce

- Ať je léto, nebo zima,
kluk má vždycky za ušima,
v létě vosu – darebnici,
v zimě teplou beranici.

- Roční cykly, kalendářní sled měsíců od zimy do jara

Jak se chytá sluníčko (1947)

- Příhody, které chlapec prožívá během dne (myje se u studny, usne pod hrušní a zdá se mu sen o vlkovi, dědeček mu vypráví pohádku, hraje si s ostatními kluky na vlak...)

Ivan Blatný (1919 – 1990)

- Člen básnické Skupiny 42
- Jeho díla tabuizována – emigrace do Anglie (1948)
- *Na kopané* (1946) – leporelo o fotbalu
- *Jedna, dvě, tři, čtyři, pět* (1947) – dvě části (1.část říkadla a lyrické verše, 2.část krátké pohádkové příběhy)
- Lyričtější, humornější a typologicky rozmanitější než tvorba F. Hrubína

Jan Zahradníček (1905 – 1960)

- *Ježíškova košilka* (předúnorová fáze vývoje dětské poezie) – 9 skladeb, které vycházejí z Kristova dětství, vyprávějí legendární příběhy o putování Ježíše a apoštola Petra
- Náboženská tematika, křesťanská víra a láska, duchovní hodnoty a mravní řád

Období: 1945-1948

- Konec války a následující politické události = promítnutí do tematiky básnické tvorby určené dospělým
- Poezie se neubráníla tendenčnosti a zpolitizování, levicovost
- do dětské poezie nepronikly

- Jan Hostáň (1898 – 1982) – propagoval komunistické ideje – usiloval o výchovu dětí k politické uvědomělosti a vyzýval k budovatelskému nadšení

- Výzva:

Jak zní příkaz naší vlády?

Jdi pracovat do brigády

...

A ukaž každé tetce,

co je mládež ve dvouletce.

Dětská poezie v letech 1948 - 1960

- Únor 1948
- stranickost, sdělnost, lidovost, socialistický realismus
- Literatura – propagátorka komunistických idejí
- schematismus i v poezii pro děti

Témata

- výrobní proces
- údernictví v továrnách a dolech
- kolektivizace zemědělství
- třídně uvědomělý dělník a družstevník
- armáda, Rudá armáda
- Stalin, Gottwald

Jan Alda (1901 – 1970)

- *Radostně vpřed* (1952) – reprezentativním typem frézistické poezie; zřymovaný konglomerát stranických hesel a dokumentů; výchova k socialistickému vlastenectví (básně Domove líbezný, Bud', republiko, zdráva); oslava dělnické a havířské profese (Prvnímu dělníkovi, Havíři, Dříve i dnes); budovatelské nadšení (První máj, Den znárodnění)...
- *Slunečnice* (1954) – Traktorista, Horníci, Pětiletka, Brigádníci, 9. květen, Nad obrázkem presidenta
- *Zlatou Prahou stověžatou* (1956) – Pražský hrad, Karlův most...) – vyjadřování a myšlení dospělého

Vilém Závada (1905 – 1982)

- *Jdou vojáci, jdou* (1956)
- *U maminky, u tatínka* (1959)
- *Mám rád svou maminku* (1954)
- *Půjdu do mateřské školky* (1955)

-
- Jan Noha (1908 – 1966) – *Mladá srdce*
 - Jindřich Hilčr (1921) – *Mladost*
 - Vlastimil Maršíček (1923 – 2000) – *Počítadlo*

Hrubínovská linie básnické tvorby a její představitelé

- Jan Čarek
- František Branislav
- František Nechvátal
- Ladislav Stehlík
- Miloslav Bureš
- Oldřich Syrovátka
- Přírodní lyrika, harmonizující motivy domova, rodiny, školy, přírody a venkovského dětství, citová vroucnost, strofická, veršová a rytmičká pravidelnost a zpěvná dikce

Jan Čarek (1898 – 1966)

- Antropomorfizovaný svět dobové techniky, strojů, instrumentů, s naučnou intencí
- Ráj domova (1948)
- Radost nad radost (1954)
- Veselý věneček (1958)
- Srdce potěšení (1958)
- Kolo radovánek (1961)
- Máš rád stromy (1954)
- Ovoce, ovoce na naší zahrádce (1957)
- Políčko, pole (1965)
- Bylo – nebylo (1957)
- Čarokruh (1971) – vyšel posmrtně

František Branislav (1900 – 1968)

- Píseň dětství (1952)
- Zlatý déšť (1955)
- Hliněný džbánek (1957)
- Zelené roky (1959)
- Slovesný folklor, říkadlo, píseň, popěvek
- Převažují zvířecí motivy, objevuje se humor a vtip, těžší z dětské představivosti
- Naše a vaše (1960)
- Přijďte k nám, muzikanti (1960)

František Nechvátal (1905 – 1983)

- Publikoval básně pro děti časopisecky již během protektorátu
- Honza Tulipán (1948) – nepříliš povedená sbírka
- Medová studánka (1948) – umělecká hodnota
- Pod oblohou radovánek (1960)
- Rosa, rosa, rosička (1972)
- V mámině náručí (1975)
- Zlatý proutek (1983)

Ladislav Stehlík (1908 – 1982)

- Těsné sepětí s jeho poezií pro dospělé
- Od jara do zimy (1953) – říkadlové básně k Alšovým obrázkům
- Alšova vlast (1953) – M. Aleš
- Malý přírodopis (1956) – obrázky A. Ladové
- Dětské hry (1956) – J. Lada
- Zvířata a zvířátka (1976) – J. Lada
- Ladovy veselé učebnice

Miloslav Bureš (1909 – 1968)

- Vrbová píšťalka (1949)
- Otvírání studánek (1955) – zhudebněno Bohuslavem Martinů

Oldřich Syrovátka (1911 – 1977)

- Pojdme, děti, do cirkusu (1953)
- Tvůj velký sen (1954)
- Od země až nad oblaka (1954)
- Zatímco ty spíš (1955)
- Padej, padej deštičku (1956)
- Co děláme ve školce (1956)
- Patřil k autorům – tradicionalistům
- Vyhranění až v 60. letech – tvůrce veršů nonsensového typu

Básníci - solitéři

- Solitérní pozici zaujal v poúnorové poezii pro děti par excellence Jaroslav Seifert
- JAROSLAV SEIFERT
- Prošel složitým tvůrčím vývojem
- Poč. 20. let – proletářská poezie, 30. léta – osobitý básnický styl – nostalgické vzpomínky na dětství, domov a maminku, zásadní životní hodnoty a citové vztahy

Jaroslav Seifert (1901 – 1986)

- Předválečná tvorba: Jablko z klína (1933), Ruce Venušiny (1936), Jaro, sbohem (1937)
- Šel malíř chutě do světa (1949), Maminka (výbor, 1955), Chlapec a hvězdy (1956)
- Přimkl se k národním tradicím a klasikům výtvarného umění M. Alšovi a J. Ladovi
- Koulelo se, koulelo (1948) – život jabloně (od květů přes uzrání a sklizeň plodů až po její zimní spánek) – paralela životního cyklu a dětského věku

Jaroslav Seifert

- Chlapec a hvězdy – přibližuje dávno uplynulý svět venkovského dětství; inspiraci našel v typicky českých, lidových, lyrických i humorných obrázcích J. Lady

Vladimír Holan (1905 – 1980)

- V r. 1955 vyšla jediná sbírka pro dětské čtenáře – Bajaja
- Inspirace B. Němcovou (Princ Bajaja)
- Sbírka vznikla v nejtěžších obdobích Holanova života: Bajaja opouští svůj hrad / Holan ztratil možnost tvořit a publikovat
- Jeho verše vznikly z láskyplného otcovského vztahu k jeho pětileté dcerce (mentálně postižená dcera Kateřina)
- Integrovaný prvek celé sbírky: Lyrická hrdinka Káťa spolu se svým tátou

2. pol. 50. let

- Ladislav Dvořák (1920 – 1983)
- Barunčina babička (1958) – ovlivněno tvorbou B. Němcové
- Po únoru 1948 se z něj stal jeden z nejvíce politicky diskriminovaných autorů

Tvůrci nové poetiky

- Člen básnické Skupiny 42 - Josef Kainar (1917 – 1971)
- Říkadla (1948) – Kainar opouští sládkovsko-hrubínovskou poetiku, rezignuje na její tematické kompoziční a výrazové charakteristiky a vytváří si vlastní představu poetična (civilnost, každodennost a městské prostředí)
- Noví lyričtí hrdinové (Holič, Pytlák, Kominík, Zloději)

Zdeněk Kriebel (1911 – 1989)

- Píšťalička (1955)
- Ptám se, ptám se, pampeliško (1959) – osobité moderní prvky
- Stradivarky z neoru
- Co dělá v parku sluníčko
- Originální obraznost; návaznost na avantgardu

Zlatý věk dětské poezie šedesátých let

- Liberalizace společenského života a kulturně politického klimatu
- Dětské básnictví se rozrůstá do mnohotvárnosti
- Profil dětské poezie 60. let určovala poetika F. Hrubína a J. Čarka (hrubínovsko-čarkovská linie): F. Nechvátal: Pod oblohou radovánek; J. Noha: Pohlednice, Duhové barvy, Všechny oči; J. V. Svoboda: Papírová lodička; F. Branislav: Polní růžičky)

Jindřich Hilčr (1921 – 2003)

- Hrací skříňka (1963) - průměrná
- Hra pro pět prstů (1964) – znatelné básníkově zrání a talent
- Sbírka: U maminky, u tatínka (1968)
- poezie sládkovského typu

70. LÉTA 20.STOLETÍ

- Na přelomu 60. a 70. let se ovšem zdálo, že nová vlna poezie pro děti po událostech srpna 1968 u nás vyčerpala své možnosti.
- P. Šrut, J. Brukner, J. Kolář, L. Dvořák, K. Šiktanc, J. Hiršal, B. Grögerová, I. Štuka – nuceně se odmlčeli
- Vycházeli především reedice (I. Blatný a J. Zahradníček)
- Neoficiální a exilová tvorba pro děti – časopis *Sluníčko* a *Mateřídouška* (J. Vodňanský a E. Frynta)

POKRAČUJÍCÍ TVORBA GENERACE 70. A 80.LET 20.STOL.

- J. Žáček, M. Černík, P. Šrut (*Velký Tůdle, Příšerky a Příšeři, báseň o Lichožroutech*)
- J. Havel, M. Kratochvíl, J. Vodňanský, J. Dědeček
- Opakování témat

KNIŽNÍ DEBUTY

- Na konci 90.let – stagnace poezie pro děti
- Oživení – J. Weinberger (*Povídá pondělí úterku, Kroky po kráech*)
- Začátek 90.let – poezie pro děti zdrsňela
- Radek Malý – tvoří přímo intencionální lit. pro děti
- Petr Nikl – neměl původně záměr psát poezii pro děti (*Přes hádky*)

SOUČASNÁ POEZIE PRO DĚTI

- Soustředěnost na životní situace blízké dětem (J. Salaquardová)
- Příroda jako trvalý inspirační zdroj (D. Mrázková, P. Maděra)
- Hravost a nonsensová poetika

OD NEZÁVAZNÉ HRY K ZÁBAVNÉ DIDAXI

- Daniela Fischerová (*Milion melounů*)
- Radek Malý (*Kam až smí smích, Lahůdky*)
- Pavel Maděra (*Houbeles Pictus*)

LYRICKÉ TENDENCE V ČESKÉ POEZII PRO DĚTI

- Radek Malý (*Listonoš a vítr, Moře slané vody*)
- Daisy Mrázková (*Písně mravenčí chůvy*) – měla je napsané už v 60. letech, doplnila a vydala až v r. 2009

POKRAČOVÁNÍ V NÁVAZNOSTI NA TRADICE

- Není to současná poezie pro děti
- Tzv. zpívaná poezie pro děti (Z. Svěrák, J. Vodňanský, J. Nohavica)
- Návraty k tradičním hodnotám v antologiích (F. Hrubín)

EDICE V NÁVAZNOSTI NA TRADICE

- Petr Šrámek – editor (*Nebe – peklo – ráj; Tyglík české poezie pro děti 20. stol.; Hrábky, drápky, odpadky; Krasohled české poezie pro děti*)

Doporučená literatura:

- Čeňková, J. *Vývoj literatury pro děti a mládež a její žánrové struktury*. Praha: Portál 2006, s. 49-86
- Urbanová, S. *Metamorfózy dětské literatury*. Olomouc: Votobia, 1999. s. 9 - 60, 78 - 94
- Toman, J. *Konstanty a proměny moderní české poezie pro děti*. Vlastimil Johanus Tiskárna, 2008. 270 s.
- Sieglová, N. *Nástin dějin literatury pro mládež a četby mládeže druhé poloviny 19.století*. Brno: SPN, 1991.
- Sieglová, N. *Literatura pro mládež a četba mládeže od devadesátých let 19. století do první světové války*. Praha: SPN. 1990.